

Gyzyl balyk / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Gyzyl balyk / hekaýa GYZYL BALYK

Urşuň gahatçylygy bi. Ýogsam, allanäme günleri bardy. Dädesi jeňe gitdi. Brigadirdi özem. Yzynda gol doly maşgalasy galdy: tapdan düşen ejesi, aýaly, sülgüniň jüýjesi ýaly çülpe çagalary. Işe ýarany uluja ogly ýetginjek Salyhdy. Hawa, ýetginjek Salyh.

Ol indi ikinji gündür Hazar kenaryndaky obalaryň birinden Etrek ýakalaryna ýetmäge howlugyp, ýöremekden surnygypmy ýa teşnelikdenmi, garaz, deslapky dikgirdisi galyşan gök eşegini gaýta-gaýta debsileýärdi. Eşek janawar başky gyssamalara çuslanjak ýalam boldy, ýöne dura-bará muňa öwrenişdi. Hay diýmän, durarly göründi. Onsoň Salyh eşekden düşdi. "Häýt, janawar, kür, kür" diýip seslendi. Bu-da Eşege parh etmedi. Gaýtam, düz ýerde büdräp, tas ýykylypdy. Oglan ony saklady. Az mahallyk dynç bermegi ýüregine düwdi. Aslynda eşegiň bu hala düşmegine özi günükär. Salyh oña meşikdäki suwuň ýarpysyny beripdi. Elbetde, ganmadypy bellı. Ýöne oňşuk etmezçe-de däldi. Üstesine-de, howa ala bulutly boldy gündiz. Eşek eşek bolýar-da. Bisabyr. Salyh süýji uka gidende meşigi silterläp-silterläp döküpdir. Ah, gögele oglan! Berk daňmaly ahyry meşigiň agzyny. Ol suwuň dökülmeginde özünüňem akja guş däldigini arkan düşüp ýatyşyna indi-indi serinde aylady.

Topragyň howry gaçmandy. Gün yzyndan Salyhyň enesiniň bilguşagyna çalymdaş gyrmazyň çayylan gögümtıl kemerkik galdyryp, batypdy. Gör-le, muny! Ol ýap-ýaňja-da ýagtysyny saçyp, jahana hökümdarlyk edýärdi. Garaja öydäki çyra söndürlene dönäýdi. Eýyäm sährany tümlük gaplap başlady. Egrem-bugramlanyp, akjaryp gidýän düye ýodajygyny-da garaňkylyk ýuwudyp-ýuwudyp, gözden ýitirip barýardy. Aý giç dogýardy. Onsuz Salyh gözü kördi. Ýola näbeletdi. Obada salgy berişlerine görä, aý doganda ugrasa, ak öylän barmaly obasyna ýetmelidi. So çen, barmak başardarmyka beri? Ol günüzyn suw datmandy ahyry. Eşek halas etdi ony. Münüp gaýtdy janaweri. Ýuki-de bar. Gyzyl balyk. Ýone deregine Eşegiň güýji gaçdy. Házır ikisine-dw tomus gijesiniň serginligi Hydry ata bolup yetişmelidi. A ertir? Belki, kerwen ýa-da çoluk sataşar. "Ýağsy niýet ~ ýarym döwlet" diýip öwrederdi enesi. Onuň horlanyp gelişem, esasan, so kempir üçindi. Ajap eje ýaly, mähremlik, derdiňe derman tapmaklyk, gözüñden ýüregiňdäkini bilmeklik hiç kime-de başartmasa gerek. Hawa, hiç kime. Salyh, muny daşyndan aýdandyryn öýtdi. Töweregine ýaltaklady. Eşegiň ýükünü düşürmek isledi. Ol janawar, megerem, yraň-darab edip, häzirem dik durdy.

Oglan turjak boldy. Oñarmady. Deri gaýdyşyp, süňni sowapdyr. Ol çay içim salymlyk dynç alyp, ýuki soň düşürmegi ýüregine düwdi. Yene enesi ýadyna düşdi.

Bir gezek şeýle boldy.

So, Sapardan-da hemmesi. Obanyň ileri çetinde öýleri. Aşyk oýnady. Utulyp barýarka karam etdi. Ýakalaşdylar. Dil birikdiren ýaly, bir ýerden goňşularynyň ogly geldi. İki ýanlap mazaly ýençdiler. Salyh hernä, aglap sypaýdy. Öye gelende enesi: "Oglum, kim eli kesilmiş urdy" diýdi. Biraz gyzaran Salyh: "Hiç kim, ene" diýip, aldady. "Aý, oglum, gözüň aýdyp dur ony. Kirpikleriňde damja çyglarynyň yzy galypdyr". Beýle pursatlaryň haýsy birini ýatljak? Köp-ä bular. Hawa, bir saparda-da agyr syrkawlady. Bu dädesiniň urşa gitmezinden bir ýyl öňünçäsidi. Enesi ençeme däri-derman berdi. Ahyry aýak üstüne galdyrdy. Şonda-da Salyh keselden saplanyp gidibermedi. Işdäsi ýok. Guşdamak. Enesi dädesini Balkan ýakalaryna iberdi. Ol on-onki günden geldi. Damarlak-damarlak ot getirdi. Şol oty geçi süydüne gaýnadyp beriberdi. Salyh açyldy ötağıtdı. Arman, so otuň adyny soramandyr. Indi barsa, hökman biler. Şu ýerde oglan enesiniň lukmançylygyny öwrenmegi oýlandy. Yetişip

biläýse, ne ýagşy. O görgüli gury süňk bolup galypdy. Ýerindenem galyp bilenok. "Wah, şumat gyrkylmadyk çebşin etini suwa gaýnadyp iýäýseň, aýak üstüne galardym" diýdi ýola düşmezinden birki gün öñ. Sylagy bar obada. Köp kişiniň görbegenesi. "Ene" diýsip durandyrlar, oglan-uşaklylar-da. Namysjaň-da özi. Dilegçilik salmagy ýokuş görýä. Ýogsam, obada-da tapylsa tapylardy bir çebiş. Etrek ýakasy mala baý. Balygy gyt. Çalyşmaga barýa o ýana.

Ol balyk ýadyna düşende, nireden güýç-kuwwatyň gelenini bilmän, ýokary turup bildi. Ýuki düşürmel-ä. Hany eşek?! Ýykylaýsa dagy haraplar ol, balyklary. Gyzyl balyklar... Enesi üçin, ýasaýyış...

Oglan eýlä-beýlä ýöredi. Öňem ysgyn-deramatsyz. Indi has-da ýöwselledi. Howa çyqlanman, gaýtam, petişlenipdir. Ol muny duýdy. Ýüz-gözlerine bir zatjagazlar degip, gaçdy. Salyh enesiniň aýdanlaryny hakydasyna getirip, oýlanyp bildi: "Howa, juda gurak bolanda, möjejikler ýagar asmandan ýagşyň deregine".

Dogry, möjejikleriň yüzüne degmesi tiz kesildi. Daş-töwerekden ses-üýn eşidilenok. Bu çöl içindäki oglanyň ýüregini beter gysdyrdy. Hany dur-la. Biriniň aýak ses-ä eşidilýär.

Salyh çala-mydar ýöremesini goýup diňşirgendi. Be-e... Dogrudan hem... Golaýjakdan özem... Düňk... düňk... Walla, ýetip gelýä. Ynha... Ynhajyk-ga... Ol gara-çyra görünmese-de, yzyna, ik gapdalyna änetdi. Hiç zat bildirenok. Ses weli, birsyhly eşidilýär. Düňk... düňk...

Çöle, ýalñyzlyga öwrenißen oglany birden gorky gaplap aldy. Asyl arwah-jyn bolaýmasyn bi.

Salyh biygytyýar bilindäki gezlijeginiň sapyny sermenekleşirdi. Bar. Göwni az-kem teselli tapdy. Uludan dem aldy. Indi ünsli diň saldy. Ah, oglan başyňa doneýin! Enesiniň gowy görýän sözleri bi. Älhepus, seniň çöle ýeke çykaýşyň! Basajyk towşan şekilli sümelgände oturmaly eken, Salyh jan! Asyl, ýüreginiň sesi bolsa nätjek bi. Gorky-ünji aýryldy. Ol hamala eşek düşünip, jogap gaýtarjak ýaly, gygyrmak isledi: "Ah-ow!!!" Sähra ýaň dolar öýtди. Emma, bary biderek. Ses özüne-de eşidilenok.

Salyh şeýdip, ep-esli gitdi, soňra ýuzinligine ýkyldy. ...Ol ertir, guşluk ýerine baran gün endam-janyny gyzdyranda oýandy. Süññünde argynlyk bardy. Agzynyň içem gus-gury. Salyh dyzlaryna daýyanyp ýokary turdy. Daş-töweregine ser

saldy. Ho-ol, yzda bir zat garalýar. Süñni erbetligi syzan oglan şol tarapa ýoneldi.

Baryp görse... Eşegi ölüpdür. Endamynyň ýylysy-da gitmändir. Häý, janawer, belki, eyäň münüp gaýtmagy özür tanapyň gysgaldandyr. Burnuna gonan ýol siñegini kowmaga-da güýc-gaýrat tapman, ýatyrsyň.

Bogazy dolan Salyh eşegiň uzyn gulaklaryny sypap goýberenini bilmän galdy. Soňra horjynyň baglaryny çözüsdirdi. Dymyljagrak ys burnuna urdy. Oglan gynanmakdan aglaýjak-aglaýjak boldy. Muňa güýji ýetmeýän sekillidi. Hawa, ol gözýasız aglap durdy. Eýsem, näme?! Enesi aýtmyşlaýyn, horluk, ýadawlyk bir çäýnek gök çay içse aýrylar. Emma muny... özürboýy unutmaz. Balyklar yslanyp başlapdyr. Porsan balygy kim alar? Çebiș etjagazy bolmasa-da, enesiniň gutardygy.

Oglan näalaç, aljyrap, gözýaş damýandır öydüp, gury gözlerini süpürişdirdi. Ol birden özünde umydygär bolmaga güýç tapdy: Ynsaply adamlar bardyr-a Etrekde-de. Ynanmaklary üçin, ganymadrak bir balygy äkider. Çebi enesine ýetişdirse, armany ýok onuň. Enesi hut şoňa garaşyp ýatyr-a. Soň öwrülip, täze balyk äkeler. Ýok, ol aldamaz. Sebäbi enesi uzak ömründe bir kişinem aldamandyr.

Oglan horjynyň agzyndaky ýel-gün çalyp, o diýen yslanmadık gyzyl balygyň birini eline aldy. Zordan göterdi. Agyr. Muny kuwwatlykaň götermek hyllalla. Bi halda aşyryp bilermikä?! Ol ençeme gezek oturdy. Turdy. Ýene-de öñe gitdi. Ynha, düye ýodajygy pessejik çägelige süsňedi. Birsyhly takyrlyk ýürege düşüpdı. Salyh ýoluň täzelenmegine biraz daýandy. Ol ýodajygyň iki gapdalynndaky çägeligiň gitdigiçe galbaňlaşyp-ýognalýanyny aňlady. Çägelik gutarsa, hökman, aňyrsynda, çarwa obasy bardyr. Kim bilyär, bagtyň çuwse, aralykdaky uly oýtaklarda-da çarwa öýleri sataşar.

Ýöne mundan aňry oña ýöremek başartjak däl ýaly göründi. Aýaklary ädilenok. Başy aýlanýar. Süýr günorta baran gün diňe onuň kastyna çykan sekilli ýandyryp-gowrup, gaýnap duran suwly gazana düşene dönderýär.

Ol saklanyp bilmän, öñe tarap ýykyldy. Agzy gumaksy, gyzgyn topragy garbady. Şobada burny gan ysyny szurdy. Agzy-burnuny sypaşdyryp gördü. Hernä ganan ýeri ýok. Beýle yssyda gany saklap bolmajagy her kime aýandyr.

Salyh galma synandy. Eýgertmedi. Ol indi balyksız turup bilenok. Onsoň mazaly demini dürsemegi müwessa bildi.

Birden ýeňse tarapda çyňsama ses eşidildi. Gözleri garaňkyrap, derden awuşaýan Salyh on-on baş ädimlikdäki läheň möjegi saýgardy. Bu birbada hemme zady unutdyrdy. Şol sebäpli, Salyh ýokary turup bildi. Egilibräk, saňnyldap durdy. Möjek ynsanyň janlydygyny görüp, gaçmag-a beýlede dursun, gozganmagam islemedi. Ol, misli çay içim salymdan ynsanyň ömrüniň paýawlajakdygyny bilip, garaşyp duran şekilliidi.

Gözler sataşdy. Şonda Salyh möjek gözlerinde ýasaýsa umyt gördü. Suwsuz ýa-da açmyka bi? Parhy näme? Barybir, ol, ata-baba duşmany ynsany awlamagyň kastyndadır. Ýok, beýle däl bolaýmasyn? Aç bolsa, balygy taşlasa, özünden el üzer-ä bi. Şeýdibem, Salyh diri galyp biler. A suwsuz bolanda näme? Salyhyň endamynda nem galдыmyka beri? Möjek muny näbilsin.

Salyhyň pikiri garjaşdy. Ýöne ol möjegin tamşananlygyny, özünden birjigem nazaryny sowmaýanlygyny aňdy. Onuň ýene başy aýlandy. Tümmege direndi. Dur-la kim bi? Ýol bilen bir-ä gelýär. Özem, ters tarapdan, öñden. Gujagy açık. Eý-ho! Bi, niçik ahwal! Enes-ä, ol. Kyn pursatda ýetişdiň, jan enem! Diri öwlüýä sen! Indi Salyh halas! Halas!!!

Ýüzi gara ört bolan oglan aýylghan güldi. Ha-ha-ha-ha-ha!!! Ha-ha-ha-ha!!!

Möjek tisgindi. Ynsandaky özgerişligi duýan ýaly, birki ädim götinjekledi.

Gülki ses tapba ýatdy. Bi, nä?! Enesi gelip ýetenok. Şol bir duran ýerinde. Öz-ä ylgaýar. Zyýany ýok, ene. Agtygyň saña ýetmäge kuwwat tapar.

Ol hemme güýjünü toplap, balygy goltugyna aldy. Öñe ätledi. Ynsanyň çaykanýanlygyny, basym ýykylip, dem-düýtsüz ýatjaklygyny duýan möjek sabyrlylyk bilen onuň yzyna düşdi.

Salyh, soňky demde enesiniň duran ýerine geldi. Enesi aňry çekildi. Çekildi-de, gözden sumat boldy. Oglanyň bar umydy üzüldi. Ol kyn pursatlarda akylynyň çasqynlanlygyny bilerden ejizdi. Möjegi bütineý unudypydy. Oturmajak bolýardy. Şeýtse, soňra müdimilik, turup bilmejek ýalydy. Şol sebäpli, saklanyp, demini düzdi.

Möjek ynsanyň ýykylman durşuna geň galýan ýaly, sägindi. Bäh, bi ynsany! Özi ik aýagynyň üstünde zordan dur. Onda-da ýuki bar. Barybir, ýykylanok. Aç-suwsuzlykdan kuwwatynyň gaçanlygy, ýogsam bir towsanda ýetjek aralyga geldem. İki aýakly jandarlara beletdir, ol. Has önräk, ýaş mahalynda, gözsüz batyrlyk edip, sürä daranda taýak bil oñurgasyny tas

ýazdyrypdy. Ala-mula köpegiň demindenem zordan sowdy. Şondan bärem, hüsgärligi elden berenok. Bularyň ejizligine ynanmak ölüm bilen barabardyr. Enesi her bir işde sabyr-takatly bolmagy ömürboýy gursagyna guýup bilipdi.

Ysgyn-mydary gaçan möjek biraz garaşmagy ýüregine düwüp, garysyny ýassanyp, ynsany garawullady. Allajanlarym, onuň goltugyndaky näme-kaý? Güne täsin ýylpyldaýar. Üýtgeşik ysam bar ýaly.

Möjek basym muny adam ysy bilen gatyşdyrdy. Elbetde, akylynyň dury mahaly bilse-de bilerdi. Bu halda, ömrüniň sanalgyja pursatlarynda ony bilmek nämäe derkar? Ynsanyň mekirligi bolmagam ähtimal. Heniz ýaşka, enesi bilen gije awa çykanda, uzakdan eşidilen gümpüldi sesinden aýak aldygyna gaçypdy. Görgülü. So täwire, gümpüldi çykarýan bir zat bolaýmasyn, ol. Ynsan, syrly, emelkeş jandar-a...

...Yrgyldap, ýola düşen Salyh hültde oýtaga indi. Görse, enesi öňýanjagazynda dur. Ene, janyň enem, gitme indi. Görýäň-ä, ogluň nehaldalygyny.

Ol näme üçindir, enesiniň taşlamajagyna pugta ynanyp, ýykylman, aşak oturyp bildi. Garaşdy. Ol näce wagt garaşanlygyny bilenok, ýöne bu juda uzak bolup göründi. Gözleri ümezläp, görmekden galyşyp baryan oglan onuň enesi däl-de... kösekli düyedigini saýgardy. Düye tarsa turdy. Kösek sokjap başlady.

Salyh düyüä yetip bilse, diri galjaklygyna berk ynanmaga akyl-paýhas tapdy. Hernä, düye mazaly iýdirende baryp bildi. Janawar, erek goýun ýaly, ýuwaş eken. Ürkmedi. Sagylýan bolmaly.

Salyh düyäniň aýagyna daýanyp, ýylyjak süydün şorumtyk tagamyny szzman, agyz-burnuna saçalandyryp, sagdy. Süýdi içdigice, on iki süñni ýeňledi. Akyly durlandy. Be-e... o näme-aý? Süýsenekläp, balyga golaý gelýär. Möjek!

Salyh ony indi hakydasyna getirdi. Möjegini özi ýaly agyr güne düşenligini, balygyň ony halas etmelidigini, şol sebäpli, sabyr käsesiniň püre-pürlänligini bilmän, haýkyrdy: He-eý! Hä-häýit!! Möjek gypynjam etmedi. Salyh gezligini ýalpyladadyp, oňa ýoneldi. Jany-teni ýanan möjek öcli uwladı. Bu ynsana: "Meňki barybir ölüm. Gelme, birki lukma iýip, gideýin. Ýogsam söweşerin. Onsoň, birimiz heläk bolarys" diýen şekilli duýduryşdy. Ýone muny ynsan bilmedi. Onuň özündenem beter elindäki ýylpyldaýan zat eýmendirdi, möjek yza çekildi. Zordan

galdy. Yöne gaçmady.

Salyh balygy goltugyna aldy. Ol möjek uwuldysyndan eýmenip, patanaklap, enesinden ep-esli arany açan köşegi gördü. Haý, janawar, eneñe tarap gaç, ahyry.

Köşek uzaklaşmadı. Tumşujagyny göge tutup, eýlä-beýlä ýüwürdi. Enesi oña ýoneldi. Muny gören kösegem şeýtdi. Bular sataşdylar. Köşek enesiniň omzuna gysyldy.

Möjek balykdyr ynsandan tamasyň üzüp, göni olara gaýtdy. Bäh, bu zalymyň erjeldigini. Indi köşegi parçalamaga synanýar. Düýä hüjüm etmezligi ähtimal. Sebäbi öz haly teñ.

Salyh ýene haýkyrdy: He-eý! Hä-hä-ýit!!

Möjek saklanmadı. Bi, ynsan, näjüre-aýt? Özüne degmeseňem, dört aýakly jandara-da howandarlyk edýär.

Möjek bu iki aýakly jandary öňem halap duranokdy weli, şu pursatda, gözlerinde ýigrenç odunyň ýanşy has güýçlüdi. Ony hiç zat söndürip bilmejekdi. Akmak! Möjek bäsigaýrat nesildenmi!

Salyh aralykda keserdi. Möjek göni gelyärdi. Söweşiň boljaklygy şeksizdi. Oglana bu garadangaýtmazlygyň ejiz hala düşenligi teselli berdi. Ýogsam, söweşmäge milt etmekligem akmaklyk bilen barabardy. Läheň. İçi dagy boş horjuna dönüpdir. Dili agzyna sygman, bir tarapa garyş sere sallanylgydy.

Salyh balygy ýerde goýdy. Möjek alkyma geldi. Ol birden sakga durdy. Ynsana ýalbaryjy, ejiz nazar saldy. Bu Salyhy gowşatdy. Gapdala çekildi. Yöne tiz pähimlendi. Ony ölümden halsa eden hut, şol kösekli düye dälmi näme?..

Ynsanyň ýol berenligini aňyp, hüsgärligini gowşadan möjek oña süýkenmäge juda az galan aralykdan geçip barýardy.

Gözlerini daş ýaly ýuman Salyh möjegiň goltugyna çenläp, gezligi urdy. Yza çekmäge güýji ýetmedi. Urga garaşmadyk möjek elhenç uwlap bir ýana zyňdy. Şolbada, gezligiň çümen ýerinden gan çüwdürildi. Gözleriniň incejik damarlaryna çenli gyzaran möjek iň soňky güýjüni toplap, namart duşmanynyň üstüne towusdy. Salyh bir gapdala gysaryp, ýykylmaga ýetişdi. Möjek aýakujuny garbady. Oglan sähel aralyga togalandı. Onýanca gümpüldi sesi çykdy. Möjek o tarapa bakaýynam diýmän, yza çekiliп, entirekläp, aňry ugrady. Onuň sähelçe pursatam bolsa, ýaşasy gelýän şekillidi.

Salyh tirsegine galdy. Tüpeň sesi gelen tarapa nazar aýlady. O ýandan, birhaýukdan soň, özi ýaly ýetginjek ak eşegini

çaþdyryp geldi. Köneje ýeke nil tüpeñini kese basypdyr. Ol uly adam ýaly, ýaþytdaşyna salam berdi. Salyhyň diñe dodaklary müñküldedi. "Waleýik" diýen jogaby eşitmese-de, ýigdekçe pitwa bermän, ýakyn aralykdaky möjege höwesli nazar saldy. Tüpeñini çenedi.

Salyh çaykanjyrap, baryp, tüpeñ nilini sowdy. Ýigdekçe geñ galyp oña seretdi. Şonda öñünde duranyň garaköyük bolup çißen ýüzüni, gan öýlen gözlerini, ýaryk-ýaryk dodaklaryny görüp, has-da haýykdy.

– Degme, o janawara.

Bu sözlere ýigdekçe beter geñirgendi. Öñündäki akylyndan azaşan däldir-ä hernä?

– Maňa häzir gerek däl. Bölek etiň ýa çöregiň ýokmy? Soňa berer ýaly.

– Juk.

Hawa, samraýar bi neresse.

– A sizde çe-çebiş ta-tapylarmy?

– Hym-m...

Onuň ýüzi açyldy. Gelşigine geldi. Emma şonda-da, henizem arany açmadyk möjege gussaly nazar salyp durdy.

7.06.92 ý.

Annatagan NURGELDIÝEW. Hekaýalar